O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

QARSHI MUHANDISLIK – IQTISODIYOT INSTITUTI

“AXBOROT TEXNOLOGIYALARI” KAFEDRASI

INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDAN

REFERAT

MAVZU: **INTERNETDA MAVJUD INTERAKTIV XIZMATLAR**

Bajaruvchi: **A.Qodirov**

Ilmiy rahbar: **M.Tursunov.**

Qarshi - 2016 y

Internetda mavjud interaktiv xizmatlar

REJA:

1. Interaktiv xizmatlar nima.
2. Interaktiv xizmat turlari.
3. Interaktiv xizmatlarning ahamiyati, vazifalari.
4. Foydalanilgan adabiyotlar royxati.

“Elektron hukumat” tizimining muhim belgisi – oflayn xizmatlar o‘rniga onlayn xizmatlarning joriy qilinishi. Ma’lum bir hujjat uchun yana boshqa o‘nlab idoradan hujjat to‘plashga chek qo‘yilishidir. Qanday qilib? Davlat idoralarining ma’lumotlar bazasi va axborot tizimlarini integratsiya qilish, ularni o‘zaro bog‘lash orqali. Ayniqsa, biznes jarayonlarini qayta injenering qilish orqali qisqartirish kerak. Odamlarga onlayn tarzda ariza topshirish va xizmatlarni olish, ma’lumotlar, ariza topshirish va hokazo xizmatlardan masofadan turib foydalanish imkoniyatini yaratish axborotlashgan jamiyat omillaridir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 23 avgustdagi 181-son qarori bilan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv davlat xizmatlari to'g'risida nizom» va «Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri» tasdiqlangan. Ushbu Nizom davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslarga axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda xizmatlarni ko'rsatish tartibi va shartlarini belgilaydi.

Ushbu Nizomga muvofiq Qo'mita zimmasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestrini yuritish, shuningdek zaruratga ko'ra vazirliklar va idoralar bilan birgalikda Vazirlar Mahkamasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestriga o'zgarishlar kiritish bo'yicha umumlashtirilgan taklif kiritish vazifasi yuklatilgan.

Bugungi kunda Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri 197 turdagi xizmatlardan tashkil topgan. Davlat organlari tomonidan veb-saytlar orqali 617 ta interaktiv xizmat turlari ko'rsatilmoqda

Davlat organlarining axborot tizimlari va ma’lumotlar bazasini to‘ldirish, ularni integratsiyalash va tartibga solish mamlakatda “elektron hukumat” tizimini joriy qilish va rivojlantirishning navbatdagi muhim bosqichi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 14 fevraldagi PF-1920-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Obod turmush yili” Davlat dasturiga hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatishni hisobga olgan holda Internet tarmog‘ida O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portali faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2012 yil 30 dekabrdagi 378-son qaroriga asosan, Internet tarmog‘ining my.gov.uz manzilida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali test rejimida ishga tushirildi. Bugungi kunda Yagona portal orqali aholiga interaktiv xizmatlar ko‘rsatilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 30

dekabrdagi 378-son Qaroriga muvofiq, davlat organlari Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali yuboriladigan aholi murojaatlarini oʻz vaqtida koʻrib chiqish, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali koʻrsatiladigan davlat interaktiv xizmatlari sonini koʻpaytirish yuzasidan loyihalarni amalga oshirmoqdalar.

Shuningdek, “elektron hukumat” tizimini joriy qilishning istiqbolli rejalari doirasida 2014-2016 yillarda idoralararo integratsiyalashgan platformani yaratish loyihasi amalga oshiriladi. Bu platforma barcha davlat organlari axborot tizimlarini birlashtiradi, aholiga ma’lumot olish, ariza topshirish va boshqa xizmatlardan foydalanish boʻyicha idoralar oʻrtasida ma’lumot almashishga xizmat qiladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Oʻzbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish choralari toʻgʻrisida” 2013 yil 27 iyundagi 1989-son qarorining qabul qilinishi mamlakatda axborot texnologiyalarini rivojlantirish, “elektron hukumat” tizimini joriy qilishda alohida muhim ahamiyatga ega. Mazkur qaror bilan 2013-2020 yillarda Oʻzbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish boʻyicha Kompleks dastur tasdiqlangan. Uning tarkibida “2013-2020 yillarda Oʻzbekiston Respublikasida telekommunikatsiya texnologiyalari, aloqa tarmoqlari va infratuzilmasini rivojlantirish dasturi”, “Elektron hukumat” tizimining axborot tizimlari kompleksi va ma’lumotlar bazalarini yaratish boʻyicha loyihalar va chora-tadbirlar roʻyxati” tasdiqlangan. Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qoʻmitasi qoshida ushbu tizimlarni joriy etish boʻyicha umumiy texnik siyosatni olib borish uchun Elektron hukumat” tizimini rivojlantirish hamda Axborot xavfsizligini ta’minlash markazlari ishga tushirilgan.

“Elektron hukumat” tizimining muhim belgisi – oflayn xizmatlar oʻrniga onlayn xizmatlarning joriy qilinishi. Ma’lum bir hujjat uchun yana boshqa oʻnlab idoradan hujjat toʻplashga chek qoʻyilishidir. Qanday qilib? Davlat idoralarining ma’lumotlar bazasi va axborot tizimlarini integratsiya qilish, ularni oʻzaro bogʻlash orqali. Ayniqsa, biznes jarayonlarini qayta injenering qilish orqali qisqartirish kerak. Odamlarga onlayn tarzda ariza topshirish va xizmatlarni olish, ma’lumotlar, ariza topshirish va hokazo xizmatlardan masofadan turib foydalanish imkoniyatini yaratish axborotlashgan jamiyat omillaridir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 23 avgustdagi 181-son qarori bilan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv davlat xizmatlari to'g'risida nizom» va «Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri» tasdiqlangan. Ushbu Nizom davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslarga axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda xizmatlarni ko'rsatish tartibi va shartlarini belgilaydi.

Ushbu Nizomga muvofiq Qo'mita zimmasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestrini yuritish, shuningdek zaruratga ko'ra vazirliklar va idoralar bilan birgalikda Vazirlar Mahkamasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari

reestriga o'zgarishlar kiritish bo'yicha umumlashtirilgan taklif kiritish vazifasi yuklatilgan.

Bugungi kunda Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri 197 turdagi xizmatlardan tashkil topgan. Davlat organlari tomonidan veb-saytlar orqali 617 ta interaktiv xizmat turlari ko'rsatilmoqda

Davlat organlarining axborot tizimlari va ma'lumotlar bazasini to'ldirish, ularni integratsiyalash va tartibga solish mamlakatda "elektron hukumat" tizimini joriy qilish va rivojlantirishning navbatdagi muhim bosqichi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 14 fevraldagi PF-1920-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Obod turmush yili" Davlat dasturiga hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Interaktiv davlat xizmatlari ko'rsatishni hisobga olgan holda Internet tarmog'ida O'zbekiston Respublikasining Hukumat portali faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2012 yil 30 dekabrdagi 378-son qaroriga asosan, Internet tarmog'ining my.gov.uz manzilida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali test rejimida ishga tushirildi. Bugungi kunda Yagona portal orqali aholiga interaktiv xizmatlar ko'rsatilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 30 dekabrdagi 378-son Qaroriga muvofiq, davlat organlari Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali yuboriladigan aholi murojaatlarini o'z vaqtida ko'rib chiqish, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali ko'rsatiladigan davlat interaktiv xizmatlari sonini ko'paytirish yuzasidan loyihalarni amalga oshirmoqdalar.

Shuningdek, "elektron hukumat" tizimini joriy qilishning istiqbolli rejalari doirasida 2014-2016 yillarda idoralararo integratsiyalashgan platformani yaratish loyihasi amalga oshiriladi. Bu platforma barcha davlat organlari axborot tizimlarini birlashtiradi, aholiga ma'lumot olish, ariza topshirish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo'yicha idoralar o'rtasida ma'lumot almashishga xizmat qiladi.

"Elektron hukumat" tizimining muhim belgisi – oflayn xizmatlar o'rniga onlayn xizmatlarning joriy qilinishi. Ma'lum bir hujjat uchun yana boshqa o'nlab idoradan hujjat to'plashga chek qo'yilishidir. Qanday qilib? Davlat idoralarining ma'lumotlar bazasi va axborot tizimlarini integratsiya qilish, ularni o'zaro bog'lash orqali. Ayniqsa, biznes jarayonlarini qayta injenering qilish orqali qisqartirish kerak. Odamlarga onlayn tarzda ariza topshirish va xizmatlarni olish, ma'lumotlar, ariza topshirish va hokazo xizmatlardan masofadan turib foydalanish imkoniyatini yaratish axborotlashgan jamiyat omillaridir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 23 avgustdagi 181-son qarori bilan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda interaktiv davlat xizmatlari to'g'risida nizom» va «Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri» tasdiqlangan. Ushbu Nizom davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslarga axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda xizmatlarni ko'rsatish tartibi va shartlarini belgilaydi.

Ushbu Nizomga muvofiq Qo'mita zimmasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestrini yuritish, shuningdek zaruratga ko'ra vazirliklar va idoralar bilan birgalikda Vazirlar Mahkamasiga Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestriga o'zgarishlar kiritish bo'yicha umumlashtirilgan taklif kiritish vazifasi yuklatilgan.

Bugungi kunda Bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reestri 197 turdagi xizmatlardan tashkil topgan. Davlat organlari tomonidan veb-saytlar orqali 617 ta interaktiv xizmat turlari ko'rsatilmoqda

Davlat organlarining axborot tizimlari va ma’lumotlar bazasini to‘ldirish, ularni integratsiyalash va tartibga solish mamlakatda “elektron hukumat” tizimini joriy qilish va rivojlantirishning navbatdagi muhim bosqichi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 14 fevraldagi PF-1920-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Obod turmush yili” Davlat dasturiga hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatishni hisobga olgan holda Internet tarmog‘ida O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portali faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2012 yil 30 dekabrdagi 378-son qaroriga asosan, Internet tarmog‘ining my.gov.uz manzilida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali test rejimida ishga tushirildi. Bugungi kunda Yagona portal orqali aholiga interaktiv xizmatlar ko‘rsatilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 30 dekabrdagi 378-son Qaroriga muvofiq, davlat organlari Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali yuboriladigan aholi murojaatlarini o‘z vaqtida ko‘rib chiqish, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali ko‘rsatiladigan davlat interaktiv xizmatlari sonini ko‘paytirish yuzasidan loyihalarni amalga oshirmoqdalar.

Shuningdek, “elektron hukumat” tizimini joriy qilishning istiqbolli rejalari doirasida 2014-2016 yillarda idoralararo integratsiyalashgan platformani yaratish loyihasi amalga oshiriladi. Bu platforma barcha davlat organlari axborot tizimlarini birlashtiradi, aholiga ma’lumot olish, ariza topshirish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo‘yicha idoralar o‘rtasida ma’lumot almashishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish choralari to‘g‘risida” 2013 yil 27 iyundagi 1989-son qarorining qabul qilinishi mamlakatda axborot texnologiyalarini rivojlantirish, “elektron hukumat” tizimini joriy qilishda alohida muhim ahamiyatga ega. Mazkur qaror bilan 2013-2020 yillarda O‘zbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish bo‘yicha Kompleks dastur tasdiqlangan. Uning tarkibida “2013-2020 yillarda O‘zbekiston Respublikasida telekommunikatsiya texnologiyalari, aloqa tarmoqlari va infratuzilmasini rivojlantirish dasturi”, “Elektron hukumat” tizimining axborot tizimlari kompleksi va ma’lumotlar bazalarini yaratish bo‘yicha loyihalar va chora-tadbirlar ro‘yxati” tasdiqlangan. Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo‘mitasi qoshida ushbu tizimlarni joriy etish bo‘yicha umumiy texnik siyosatni olib

borish uchun Elektron hukumat” tizimini rivojlantirish hamda Axborot xavfsizligini ta’minlash markazlari ishga tushirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013 yil 31 dekabrdagi 355-son Qarorida davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari veb-saytlari bir qator muhim talablar belgilab berildi. Xususan, mazkur hujjatda davlat idoralari onlayn-so‘rovlar, bloglar, forumlar yordamida jamoatchilik fikrini o‘rganish vositalaridan foydalanishlari va davlat organi faoliyatiga tegishli masalalarni muhokama qilishlari belgilab beriladi. Elektron boshqaruvning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri – interaktivlik yordamida aholi fikr-mulohazalarining o‘rganilishi, jamoatchilik bilan aloqalarning mustahkamlanishi hukumatning fuqarolar bilan munosabatida ijobiy rol o‘ynaydi. Fuqarolar murojaatlariga e’tiborni kuchaytirish, ular bilan savol-javoblarni yo‘lga qo‘yish, forumlar orqali muhokamalar tashkil etish kabi choralarga ahamiyatning qaratilishi – “elektron hukumat” tizimini yurgizuvchi bosh omil hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish choralari to‘g‘risida” 2013 yil 27 iyundagi 1989-son qarorining qabul qilinishi mamlakatda axborot texnologiyalarini rivojlantirish, “elektron hukumat” tizimini joriy qilishda alohida muhim ahamiyatga ega. Mazkur qaror bilan 2013-2020 yillarda O‘zbekiston Respublikasi Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish bo‘yicha Kompleks dastur tasdiqlangan. Uning tarkibida “2013-2020 yillarda O‘zbekiston Respublikasida telekommunikatsiya texnologiyalari, aloqa tarmoqlari va infratuzilmasini rivojlantirish dasturi”, “Elektron hukumat” tizimining axborot tizimlari kompleksi va ma’lumotlar bazalarini yaratish bo‘yicha loyihalar va chora-tadbirlar ro‘yxati” tasdiqlangan. Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo‘mitasi qoshida ushbu tizimlarni joriy etish bo‘yicha umumiy texnik siyosatni olib borish uchun Elektron hukumat” tizimini rivojlantirish hamda Axborot xavfsizligini ta’minlash markazlari ishga tushirilgan.

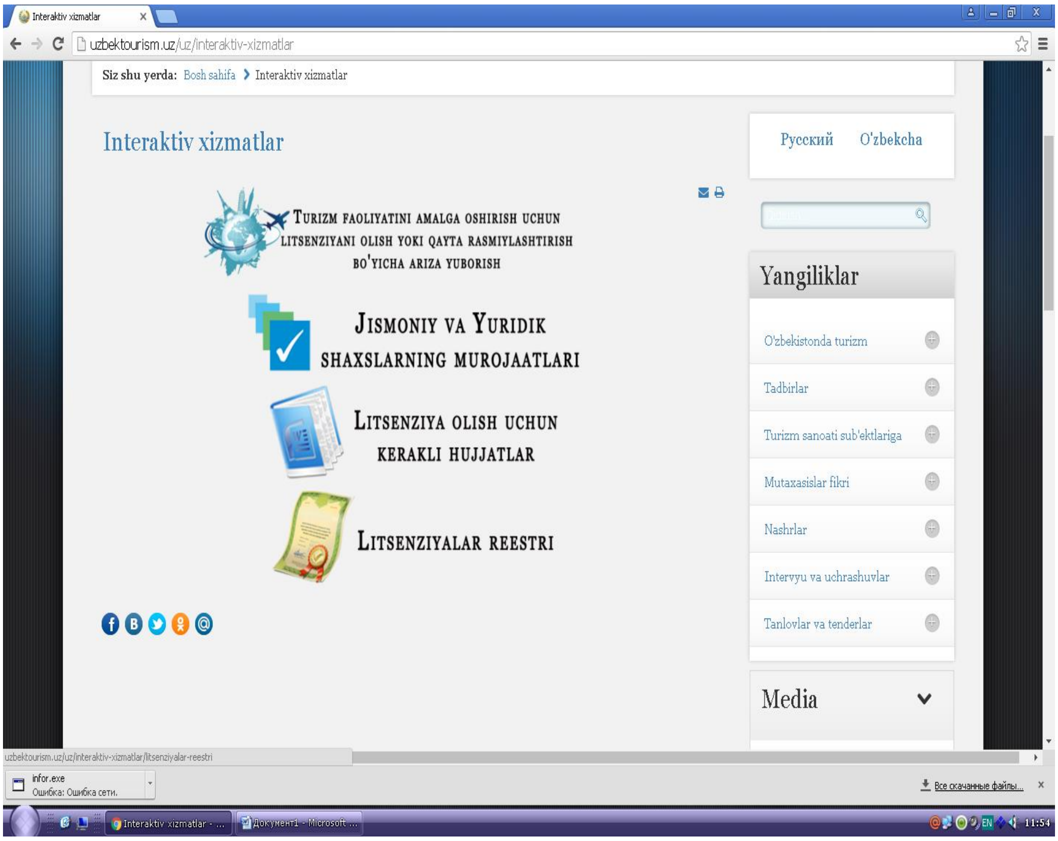

So'nggi paytda Internetni shiddat bilan rivojlanishi va uning foydalanuvcxilari sonini kundan-kunga ortib borishi bois Internetda turli yo'nalishda web sahifalar soni ham ortib bormoqda. Internet orqali savdo-sotiq ishlarini olib borish , masofadan turib universitetlarga o'qishga kirish va nufuzli universitetlar diplomini olish ham mumkin. Turli provayderlar nafaqat firma va kompaniyalar balki dunyo bo'ylab millati, dini va tilaidan qatiy nazar oddiy fuqarolar uchun ham internetda o'z sahifalarini joylashtirish imkoniyatini taklif etmoqda. Internetda o'z sahifangizni yaratish uchun siz albatta web sahifa yaratish texnalogiyasi haqida dastlabki tushunchaga ega bo'lishingiz lozim.

Ushbu qo'llanma bilan tanishib chiqsangiz web sahifa yaratish usullari va uning uchun eng zarur bo'lgan - HTML - hyper text markup language (gippermatnlar belgilash tili) haqida dastlabki ma'lumotga ega bo'lasiz. HTML - bu dasturlash tili emas, balki web safivada matn, tasvir va boshqa ma'lumotlarni qanday ko'rinishda joylashtirilishini belgilovchi vosita.

O`zbekiston Respublikasi Mustaqillikka erishganidan so’ng yurtimizda kompyuter texnologiyalari kundan kunga rivojlanib bormoqda. Hozirgi kunda insonlarning Internet resurslariga bo`lgan talabini hisobga olgan holda Internet texnologiyalarini rivojlantirish asosiy masala bo`lib qolmoqda. Ayni paytda Internet foydalanuvchilari o`z ehtiyojlarini qondira oladigan ma`lumotlarga Internet tarmog`i orqali ega bo`lishi mumkin. Internet turli xil insonlarni yagona maqsad bilan birlashishiga sabab bo’lmoqda. Hamma Internet tarmog’idan biror turdagi axborot olishga harakat qiladi. Internet tarmog` kun sayin rivojlanib bormoqda. Buning asosiy sababchisi esa jamiyatimizning barcha sohalari qamrab olgon axborot resurslari soning ortib borishi hisoblanadi.

Mazkur metodik qo`llanmani web-hujjatlarni yaratish, ularni Internetda chop etish, web-hujjatni ko'rkamlashtirish, qiziqarli va o'ziga tortuvchi qilib yaratish, vaqti kelsa ma'lumotlarni yangilash kabi vazifalarni o'rgatishga mo'ljallangan. Bundan tashqari misol tariqasida ko`rsatib o`tilgan Web sahifalar kodlaridan lavhalar ko`rsatib o`tilgan. Dastlabki web-sahifalar juda sodda tuzilishga ega bo'lib, ular matnni formatlash va giperko'rsatkichlardan tarkib topgan edi. Web texnologiyalar rivojlanishi natijasida Web sahifalar tarkibida Plug-in dasturlar joylashtirila boshlandi, natijada Web sahifalarga iteraktiv xususiyati berildi. Web texnologiyalarning rivojlanishining oxirgi natijalaridan biri bu skript tillaridir (Script Languages). Ularni ishlatishdan maqsad Web serverining ishini engillashtirish, har xil mayda ishlar uchun Web serverini bezovta qilmasdan, bunday masalalarni foydalanuvchi kompyuterining o'zida yaratishdir. Web texnologiyasining oxirgi erishgan yutuqlaridan biri dinamik Web sahifalardir. Dinamik Web sahifalar CGI dasturlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, CGI dasturlar serverda joylashgan va server imkoniyatlarini ishlatuvchi dasturlardir. Ular serverga kelgan so'rovlarni qayta ishlaydi va qayta ishlash natijasida yangi Web sahifa hosil bo'ladi. Web sahifa Internet tarmoqlarida joylashgan fayllar to'plami bo'lib, ularni soni soat sayin ko'payib bormoqda. Bu fayllarda ma'lumotlarni turli xillarini: matn, grafik, tasvir, video, audio ma'lumotlarni uchratish mumkin. Bugungi kunda Web Internet resurslari ichida eng ommaviysi hisoblanadi. Chunki, avvaldan tayyorlangan Web sahifa orqali tegishli ma'lumotlarni to'ldirish foydalanuvchining qanchadan-qancha vaqtini tejash imkonini beradi. Shu bois matematika va informatika yo'nalishida tahsil oluvchi talabalarga Web texnologiyalarni alohida kurs sifatida o'qitila boshlandi.

Ma'lumotlarni internetda chop etish asoslari

Internet tarixiga bir nazar. Internetning paydo bo'lishi tarixi 60-yillarning oxirida Amerika hukumati tomonidan asos solingan ARPANet (Advanced Research Projects Agency tashkiloti) hisoblash tarmog'iga borib taqaladi. Tarmoq harbiy tashkilotlarga xizmat qilgan. 1980 yillar boshlarida ma'lumotlarni uzatishni boshqarish protokoli TCP/IP (Transmission Control Protocol / Internet Protocol) ga asos solindi. Taxminan shu vaqtda ma'lum bo'ldiki, TCP/IP dan turli milliy va xalqaro darajadagi kompyuter tarmoqlarini bog'lashda foydalanish mumkin. 1989 yilning oxirida ARPANet mukammal holga yetib keldi, lekin bu vaqtga kelib ko'pgina univetsitetlar va ilmiy muassasalar Internetga ulangan edilar. 1990 yillar boshlarida korporatsiyalar ham Internetdan elektron pochta orqali ma'lumotlar almashishda aktiv ishtirok etardilar. U vaqtlarda Milliy Ilmiy fond tijorat maqsadida Internetdan foydalanishni ta'qiqlagan edi. 1991 yilda bu cheklash bekor qilinadi va Internetdan tashkilot, muassasa, nohukumat tashkilotlarining foydalanish darajasi ortdi, shuningdek, tijorat maqsadida Internetdan keng foydalanila boshlandi (Internet magazinlar, Internet reklamalar va h.k.). 1993 yilda birinchi web-brauzer Mosaic paydo bo'ldi. 1.2. «Butunjahon O'rgimchak to'ri»ning ishlashi haqida. WWW (World Wibe Web) – bu qanaqadir Internetdan ajratilgan ma'lum bir joy emas, kompyuter aloqa o'rnatadigan biror nima ham emas.

Butunjahon o’rgimchak to’rini Internet doirasidagi xizmat deyish to’g’riroq. Web-serverlar deb ataluvchi ma'lum protokollardan, kompyuterlardan foydalanish orqali (chunki ular tarmoqqa ulangan va server dasturiy ta'minotiga ega) Internet xizmati yo’lga qoyiladi. Kompyuter web-server bo’lishi uchun Internetga ulangan va server dasturiy ta'minoti (DT) ga ega bo’lishi yetarli. Bu DT bilan Windows, Mac OS, Unix kabi operatsion tizimlar ta'minlay oladi. Web-server har doim Internetda “o’tiradi” va talab qilingan tomonga kerakli axborotni jo’natadi. 1.3. HTTP – nima? Gipetmatn jo’natish protokoli (HTTP) web-brauzer va web-server muloqotining asosini tashkil etadi. Web-brauzer HTTP maxsus komandasi orqali server bilan bog’lanish uchun so’rov jo’natadi. Agar so’rov qoniqtirilsa, brauzer server bilan bog’lanadi. Qabul qiluvchi tomon nima qilishni o’zi hal qiladi yoki ekranda faylni ko’rsatadi, yoki uni diskda saqlab qoyadi va h.k. HTTP Internetda foydalaniladigan yagona protokol emas. Fayllar uzatish protokoli (Post Office Protocole – POP, Simple Mail Transport Protocole - SMTP), shifrlangan HTTP protokoli (SHTTP) kabi protokollar mavjud. 1.4. HTML – nima? Gipermatnlar tili (HTML) web-brauzerlar ekraniga ma'lumotlarni standart kodlar orqali chop etish imkoniyatini beradi. HTML dan foydalanib o’zida tahrirlangan matn, tasvir, multimediya elementlarini aks ettirgan web-sahifalarni yaratish mumkin. HTML ni dasturlash tillaridan farqlash lozim. HTML ni web-brauzerlarga matn yoki tasvirlarni qay holatda chop etish ko’rsatmalar nabori deyish ham mumkin.

WEB SITE nima?

Agarda internetda ishlagan bo’lsangiz siz internet sahifasi nima ekanligini ko’rgansiz. Misol qilib http://www.google.uz yoki http://www.mail.uz kabi sahifalar bular hammasi Internet sitelardir, ularni har bir oynachasi bir web sahifadir.

Har bir internet sahifa HTML kodlari orqali yaratiladi. HTML bu HyperText Markup
Language. Bu degani, bir programmalash tilidir.

URL nima?

URL bu Uniform Resource Locators, ya’ni bu har bir site’ning nomidir. Har bir site nomi hech yerda qaytarilmaydi va boshqa joyda ishlatilmaydi. Bu qaytarilmas site nomidir. Misol uchun http://www.mail.uz faqatgina bittadir, boshqa
hech qayerda shu nomli site ocxilishi mumkin emasdir, va ocxilmaydi ham. URL to’rt qismdan iboratdir. Protocol://ServerName:PortNumber/FileName Protocol: bu http protokolidir. ServerName: mail.uz PortNumber: 80, agarda hech narsa yozilmagan bo’lsa bu avtomatik ravishda 80portdir. FileName: Ko’pincha ko’rsatilmaydi, serverning ishlashiga bog’liqdir.

HTML sahifa nima? - bu oddiy text fayl bo'lib, .html qisqartmasiga ega. HTML sahifani yaratish uchun maxsus dastur shart emas. Matin tahrirlovchi har qanday dastur orqali HTML sahifa yaratish mumkin. Ana shunday matn tahrirlovchi oddiy dasturlardan biri bo'lgan Notepad (Блокнот), Windows muhitida ishlovchi har bir kompuytreda mavjud. HTML sahifaning asosiy elementlaridan biri bo'lgan Teglar haqida dastlabki tushunchaga ega bo'lsak.

HTML teg: Bu HTML hujjatdagi turli elementlarni (matn, tasvir va boshqalar) web sahifada qanday ko'rinishda aks etirish lozimligini brauserga ko'rsatuvchi komandalar. Teglar malum o'lcham va vasifani bajaruvchi

komandalardir.
Teg quyidagi ko'rinishda bo'ladi:
<TEG>hujjat elementi</TEG>

Ko'rib turgasningizdek teglar '<>' uchburchaksimon qo'shtirnoq ichiga olib yoziladi. Uchbur-chaksimon qo'shtirnoq ichiga Teg nomi va uning o'lchamlari yoziladi.

Quyida teg va uning o'lchamlari yozilishiga misol keltirilgan:
<B><FONT COLOR=red>Hello World!</FONT></B>

Misolda keltirilgan teglar HTML hujjatga kiritilganda Hello World! jumla qizil rangda, ajratilib yoziladi. Teglar orasida kiritilgan matn, teg o'lchamlarida qanday komandalar berilgan bo'lsa shu komandalarga bo'ysingan holda ekranda hosil bo'ladi. Bu misolda Hello World! jumlasiga nisbatan ikkita teg ishlatilgan. 1 - teg <B> va 2 - teg <FONT>. Hello World! jumlasidan keyin yana ikki teg </B> va</FONT> yozilgan. Bularning farqi shundaki, birinchi ikkita teg ochuvchi va jumladan so'ng yozilgan ikkita teg esa jumla oldida yozilgan teglarni davomi ya’ni yopuvchi teglardir. Yopuvchi teglarning vazifasi ocxilgan teg ta'sir maydoni tugaganligini belgilashdan iborat. HTML hujjatda deyarli barcha teglarni yopish lozim. '/' slesh belgisini qo'shish orqali yopuvchi teg yasaladi.

Har doim eng oxiri ochgan tegni birinchi navbatda yopishni unitmang. Teglarning ocxilish va yopilish tartibini alishtirib yubormang, aks holda xatoliklar kelib chiqishi mumkin.

Endi e’tiboringizni <FONT COLOR=red> ga qaratamiz FONT (shrift) teg nomi, COLOR (rang) - esa tegning tarkibidagi qo'shimcha o'lcham, red (qizil) - rangning belgisi. Bu teg matnni qizil harflar bilan yozilishini anglatadi. Ayni misolda ranglarni o'zgartirish uchun red so'zi orniga boshqa rang nomini kiritish kifoY. Mant shu zahoti siz kiritgan rang bilan ifodalanadi. Ushbu teg va uning qo'shimcha o'lchamlari qanday yozilishini eslab qoling. Bu sizga keyinchalik ham kerak bo’ladi. Teglarning o'chami bir nechta bo'lishi mumkin va ularni kiritganda har- biri orasida bo'sh katakcha ya’ni probel qoldirishni esdan chiqarmang.

Teglarni ishlatish shartlari Siz HTMLda teg tushunchasi haqida qisqacha tushunchaga ega bo'ldingiz. HTML teglarni ishlatganda ularni to'gri yozish muhim ahamiyatga ega. Quyida teglarni to'gri yozish va ishlatish shartlari haqida so'z yuritamiz. Bu borada quyidagi qoidalar mavjud:
• Barcha teglar uchburchakli qo'shtirnoq ichida yoziladi: <TEG> Ochuvchi teg -uchburchakli qo'shtirnoq, teg nomi va uning qo'shimcha o'lchamlari (zarur bo'lgan taqdirda). Yopuvchi teg - uchburchakli qo'shtirnoq, '/' slesh belgisi va teg nomi.

• Probel orqali yoziluvchi teglar o'lchamlari.
Teg nomidan so'ng uning qo'shimcha o'lchamlari bo'lishi mumkin. Barcha o'lchamlar probel orqali ajratib yoziladi. Bitta harf hajmidagi bo'sh joy qoldirilish HTMLda probelni anglatadi.

<TEG 1 - O'lcham = yuklatilgan vazifa 2 - O'lcham = yuklatilgan vazifa ...>

• Qo'shtirnoq ichida yoziluvchi yuklatilgan vazifalar ma'nosi. Ma'lum vazifani bajaruvchi komandalar tenglik belgisidan so'ng qo'shtirnoq "..." ichida yoziladi. Agar probel ishlatilmagan taqdirda qo'shtirnoqni tushirib qoldirish mumkin. <FONT SIZE=2 FACE="Times Roman"> Har xil xatoliklar kelib chiqishini oldini olish uchun qo'shtirnoqlarni ishlatish maqsadga muvoffiq.

• Aksariyat teglar yakunlash komandasini talab qiladi. Agar siz tegni yopmagan taqdiringizda aksariyat hollarda xatolik kelib chiqmaydi. Ammo ochilgan teg o’lchamlari butun hujjatga ta'sir qiladi. Jadval ichida yopilmagan taqdirda bu xatolikni keltirib chiqarishi mumkin. Bu haqda jadvallar tuzish bo'limida so'z yuritamiz.

• Teglarni yopish qoidasi Har doim teglarni qatiy tartibga rioya qilgan holda yoping. Birinchi navbatda eng ohiri ocxilgan teg yopiladi va shu tariqa navbati bo'yicha barchasi yopiladi.

<TEG1> <TEG2> <TEG3> ... </TEG3> </TEG2> </TEG1>

• Teg harflar yozish shartlari.

HTML hujjatda teglarni katta yoki kichik harflar bilan yozilishi hech qanday ahamiyatga ega emas. Hamma teglarni katta yoki kichik harflar bilan yozishingiz mumkin hattoki mana bunday <tEg></TeG> Sizga maslahimiz: barcha teglarni bir xil shakilda yozgan maqul.

• Teg o'lchamlarini yozish tartibi qanday bo'lishi ahamiyatsiz. Teg tarkibidagi o’lchamlar qanday tartibda yozishingiz hech qanday o’zgarishlarga sabab bo'lmaydi. Quyidagi ikki variyant ham to'g'ri:

<TEG 1 - o'lcham=yuklatilgan vazifa. 2 - o'lcham=yuklatilgan vazifa. 3 - o'lcham=yuklatilgan vazifa.>

<TEG 3 - o'cham=yuklatilgan vazifa. 1 - o'lcham=yuklatilgan vazifa. 2 - o'lcham=yuklatilgan vazifa.>

HTML hujjat ichki tarkibi Har qanday HTML hujjat ichki qismi quyidagilarda tashkil topgan bo'ladi:

<HTML>

bu teg HTML hujjatni ochish uchun hizmat qiladi va u HTML hujjatning birinchi ochuvchi va ohirgi yupuvchi teg. Uning yagona vazifasi, mazkur hujjatni ochayotgan dasturga bu fayl HTML hujjatligi haqida axborot berishdan iborat.

<HEAD> HEAD tegidan so'ng HTML hujjatning sitemaviy axborotlari haqida ma'lumot beradi. <TITLE>

Bu teg ochuvchi teg <HEAD> va yopuvchi teg /HEAD> orasida yoziladi. Ochuvchi va yopuvchi TITLE orasida kiritilgan axborot siz yaratayotgan hujjat nomini anglatadi. Siz kiritgan nom Brauser dasturi tomonidan va internetdagi qidiruv tizimlari tomonidan ishlatiladi.

<BODY> BODY ochuvchi va yupuvchi teglari orasida yozilganlarning barchasi sizning HTML hujjatingizning tanasi hisoblanadi. Agar siz ushbu teg orasiga matn yozsangiz yoki tasvir kiritsangiz - bularning barchasini brauser ekranda namoyish etadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Шафран Э. Создание Web-страниц: самоучитель-СПб:Питер,2001.-320с.
2. Игорь Шапошников HTML4 «БХВ-Петербург» 2002.
3. А.Р.Марахимов, С. И. Рахмонқулова «Интернет ва ундан фойдаланиш асослари». Тошкент-2001.
4. Матросов, Сергев, Чаунин. HTML 4.0 в подлинннике. BHV-СПб, 2000
5. Вайнам Л, Вайнам В, Динамический HTML. Диасофт 2001
6. Уилтон П. Java Script. Основы. Символ-плюс. 2002
7. М.Арипов. Internet ва E-mailда ишлаш, Университет нашриёти, 2000.
8. Ziyonet.uz
9. Dastur.uz
10. www.intuit.ru